

R. Rosicki, *Międzynarodowe i europejskie koncepcje zrównoważonego rozwoju*, Przegląd Naukowo – Metodyczny, nr 4, 2010, s. 44 – 56.

Remigiusz Rosicki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa

„*Międzynarodowe i europejskie koncepcje zrównoważonego rozwoju*”

Wprowadzenie

Celem artykułu jest przedstawienie pryncypiów społeczności międzynarodowej w zakresie kształtowania środowiska i regulacji w dziedzinie ochrony środowiska. Koncepcje zrównoważonego rozwoju podzielono ze względu na zakres terytorialny, jakkolwiek można zauważyć wzajemne oddziaływanie koncepcji, co w wyniku ze znaczenia problematyki dla członków społeczności międzynarodowej. Wyzwaniem dla społeczności międzynarodowej stała się konieczność zabezpieczenia środowiska zarówno dla obecnych pokoleń, jak i dla przyszłych (realizacja zasady sprawiedliwości międzypokoleniowej). Podstawą dla tych działań może być dorobek prawa międzynarodowego – zarówno tzw. *hard law* i *soft law*. Międzynarodowe prawo ochrony środowiska reguluje działania na rzecz zmniejszenia zanieczyszczeń, prewencję w tym zakresie, także określa obowiązki i prawa podmiotów w zakresie korzystania z środowiska. Wzrost znaczenia ochrony środowiska i samego środowiska wynika z ujęcia tej problematyki w kanonie praw człowieka – np. prawo do zdrowego środowiska.¹ Wyzwaniem dla ludzkości jest zagwarantowanie sobie przetrwania, a także zabezpieczenie warunków dla życia kolejnym pokoleniom. Od czasu przyjęcia kierunku harmonizacji kapitałów (zrównoważonego rozwoju), poszczególne globalne zagrożenia nie są rozpatrywane oddzielnie. Istotnym problemem stało się zmniejszanie zasobów. Państwa dla uniknięcia kroczenia drogą partykularnych interesów i traktowania wzajemnych relacji, jako gry o sumie zerowej, muszą oprzeć się w swym postępowaniu na określonych zadaniach. Wyznacznik harmonizacji kapitału społecznego, gospodarczego i środowiskowego stał się

¹ S. Giorgetta, *The Right to a Healthy Environment, Human Rights and Sustainable Development*, „*International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*” 2002, nr 2, s. 173–194.

punktem odniesienia prowadzenia racjonalnej polityki już nie tylko na skalę globalną, ale i na poziomie lokalnym, regionalnym, itd.

1. Międzynarodowe koncepcje zrównoważonego rozwoju

Wyrażenie zrównoważony rozwój odpowiada angielskiemu *sustainable development* (ciągły rozwój). W literaturze spotyka się również inne tłumaczenia: ekorozwój, rozwój ekologiczny, rozwój trwały, rozwój zintegrowany, zrównoważony wzrost (terminy te nie zawsze odpowiadają znaczeniu *sustainable development*).² Pojęcie zrównoważonego rozwoju znajduje się w Konstytucji RP (art. 5), co świadczy o jego zakorzenieniu w świadomości społecznej i kulturze prawnej, z której czerpał ustawodawca. Koncepcję *sustainable development* należy utożsamiać z ciągłym rozwojem określonych polityk sektorowych, w szczególności polityka środowiskowa, gospodarcza i społeczna. Dla racjonalnego rozwoju poszczególnych sektorów konieczna jest ich harmonizacja, czy też synchronizacja. Nadrzędnym segmentem ma być tutaj ochrona środowiska i środowisko, które to stanowią pewne paradygmaty dla rozwoju gospodarczego i społecznego.

Wyzwaniem dla współczesnego świata stała się konieczność utrzymania homeostazy pomiędzy trzema wyżej wymienionymi segmentami oraz minimalizacja dylematu – *coś za coś*. Synchronizacja kapitału gospodarczego, społecznego i środowiskowego ma umożliwić kształtowanie jednoliniowych planów rozwoju. Dodatkowo ma ona niwelować potencjalne konflikty związane z nierównomiernym rozwojem. Społeczność międzynarodowa stanęła też przed dylematem odpowiedzialności przed kolejnymi pokoleniami – sprawiedliwość międzypokoleniowa. Znaczną rolę w dyskursie międzynarodowym na temat zagrożeń globalnych odegrał raport sekretarza generalnego ONZ U Thanta (*Człowiek i jego środowisko* – 1969), także raporty Klubu Rzymskiego (szczególnie pierwszy – *Granice wzrostu*)³. Konsekwencją raportu była konferencja sztokholmska, a największym osiągnięciem konferencji była *Deklaracja Szokholmska*. Deklaracja poprzez określenie istotnych zasad dotyczących relacji na styku człowiek – środowisko stała się ważnym zbiorem wartości, z którego czerpie się przy tworzeniu kolejnych aktów prawa międzynarodowego w zakresie ochrony środowiska.

² M. M. Kenig – Witkowska, *Koncepcja „sustainable development” w prawie międzynarodowym*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 8, s. 45 – 58; M. Sitek, „Sustainable development” – ciągły czy zrównoważony rozwój?, „Państwo i Prawo” 1999, nr 2, s. 82 – 83.

³ Tekst polski Raportu w: *Biuletyn Polskiego Komitetu do Spraw UNESCO (Numer specjalny)*, Warszawa 1969.

Inspiracje dla kompleksowego ujmowania problemu dysfunkcji poszczególnych kapitałów należy poszukiwać m.in. w:

- systemowych metodach badawczych (nauki społeczne, nauki przyrodnicze, itd.);
- pracach nad wydajnością;
- pracach nad dobrobytem i ubóstwem;
- nowych koncepcjach zarządzania;
- prognozach rozwoju przedstawianych na niwie naukowej i publicystycznej;
- ekonomicznych analizach międzynarodowych stosunków gospodarczych;
- badaniach nad zmianami klimatycznymi; analizach społeczeństwa przemysłowego;
- analizach krajów tzw. trzeciego świata, krajów rozwijających się i rozwiniętych;
- rozwoju technologicznym;
- kształtowaniu się nowych idei relacji człowiek – środowisko.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju zakłada możliwość przeobrażania społeczeństwa, jak też jego różnych sfer funkcjonowania w taki sposób, żeby zabezpieczyć zasoby i umożliwić kolejnym pokoleniom korzystanie z osiągnięć innych. Celem jest stworzenie swoistej symbiozy między człowiekiem, jego sztucznym środowiskiem a zagrożoną biocenozą i biotopem. Niektórzy myśliciele dla stworzenia harmonicznego społeczeństwa poszukiwali rozwiązań w sposobie konstruowania władzy. Na pierwszy plan wysuwano planowanie i racjonalizację działań ludzkich. Przykładowo C. H. Saint – Simon przedstawił koncepcję nowego społeczeństwa, które nazywane było klasą industrialistów (nowe chrześcijaństwo).⁴ System industrialny w swej czystej formie, po oderwaniu od wstecznych stosunków społecznych, oparty miał być na naukowej organizacji, profesjonalizmie i na ogólnospołecznym dobru.⁵

Rozwój rozpatrywano przez pryzmat procesów modernizacji.⁶ M. Levy przedstawiała procesy modernizacji, jako skutek zderzenia społeczeństw o różnych ich poziomach. Kraje słabo zmodernizowane charakteryzować się miały m.in.: tradycyjnym systemem społecznym,

⁴ *W nowym chrześcijaństwie cała moralność wyprowadzona będzie bezpośrednio z zasady: Ludzie powinni być sobie braćmi; zasada ta, właściwa pierwotnemu chrześcijaństwu, ulegnie przeobrażeniu w tym sensie, że stanie się teraz celem wszelkiej działalności religijnej* (C.H. Saint – Simon, *Pisma Wybrane*, T.2, Warszawa 1968, s. 647.).

⁵ C.H. Saint – Simon, A. Thierry, *De la Reorganisation De La Societe Europeenne, Ou De La Necessite Et Des moyens de rassembler les peuples de l'Europe en un seul corps politique en conservant a chacun son independance nationale*, Bastian Books, 2008.

⁶ A. W. Jelonek, K. Tyszka, *Koncepcje rozwoju społecznego*, Warszawa 2001, s. 59 – 92.

niską specjalizacją, gospodarką towarową. M. Levy w zafaniu państw widział możliwości: korzystania z doświadczeń o wyższym poziomie (co do systemu społecznego, politycznego i gospodarczego), pozyskiwania od państw rozwiniętych *know – how* organizacji i racjonalizacji działań, pomocy państw rozwijających się. Natomiast W.W. Rostow forsował koncepcję samoistnego wzrostu gospodarczego, jako elementu charakteryzującego zachodnie społeczeństwa rozwinięte. Według niego dla przekroczenia pewnego progu w procesie modernizacji, konieczna jest akumulacja kapitału, która w dalszej kolejności może być wykorzystana do inwestycji – a ta świadczy o kolejnych etapach wzrostu.⁷ W analizie problemu znaczące są ujęcia ewolucyjne, czy też zmian społecznych. W naukach społecznych częstym było wybieganie ponad zastaną sytuację i dążenie do ujęcia prognostycznego. Przykładem tego jest koncepcja trzech fal A. Tofflera. Druga fala miała przemijać ze względu na przyjęcie przez społeczeństwo paradygmatu industrialnego, co wyrażało się w możliwościach człowieka do przeobrażania środowiska naturalnego (m.in. nadmierne wykorzystywanie zasobów środowiska). Trzecia fala ma być odpowiedzią na nadmierną eksploatację środowiska przez człowieka. Przykładowo w zakresie zasobów naturalnych człowiek zaczyna poszukiwać nowych źródeł energetycznych, a racjonalizacja działań powinna występować harmonijnie na różnych płaszczyznach – kapitałach.⁸ Natomiast dla D. Bella motorem przemian są nowe technologie. J. Naisbitt przemiany społeczno – gospodarcze zawarł w koncepcji megatrendów (tendencji rozwoju określonych zjawisk). Tendencje, które J. Naisbitt naszkicował to m.in.: zmiany jakościowe w systemie usługowym, wzrost znaczenia i rozrost sektora usług, migracja ludności, zmniejszanie znaczenia gospodarek narodowych, nowe formy zarządzania, kształtowanie się społeczeństw lokalnych, urbanizacja, rozwój nowych regionów.⁹

Pierwszy raz posłużono się pojęciem *sustainable development* na Konferencji ONZ w Sztokholmie, acz w samych zasadach *Deklaracji Sztokholmskiej* pojęcie te nie zastało zapisane bezpośrednio. W *Deklaracji* akcentuje się m.in. prawo do środowiska, zabezpieczenie naturalnych zasobów, sprawiedliwość międzypokoleniową, zarządzanie zasobami i racjonalność planowania.¹⁰ W zakresie sprawiedliwości międzypokoleniowej

⁷ W. W. Rostow, *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*, Cambridge University Press, 1999. Także krótki zarys politycznych czynników rozwoju ekonomicznego w: J.J. Wiatr, *Socjologia polityki*, Scholar, Warszawa 1999, s. 160 – 168.

⁸ A. Toffler, *Trzecia fala*, Wyd. KURPISZ, Poznań 2006.

⁹ Cz. Mojsiewicz, *Globalne problemy ludzkości*, WSZiB, Poznań 1998, s. 25 – 32; W. Morawski, *Nowe społeczeństwo przemysłowe. Analiza i krytyka koncepcji*, PWN, Warszawa 1975, s. 19 – 66.

¹⁰ Treść *Deklaracji* w: J. Ciechanowicz – McLean, *Międzynarodowe prawo ochrony środowiska*, Warszawa 2001, s. 22 – 23, także źródła internetowe: http://greenworld.serwus.pl/deklaracja_sztokholmska1.htm, 2008 – 04 – 24, p.m. 8.00; <http://ekoenergia.polska-droga.pl/content/view/280/194/>, 2008 – 04 – 24, p.m. 8.00.

Deklaracja mówi o solennej odpowiedzialności za chronienie i ulepszanie środowiska dla obecnych i przyszłych pokoleń (zasada 1) oraz o zabezpieczeniu nieodnawialnych zasobów ziemi przed wyczerpaniem, tak by korzyść z ich użytkowania stała się udziałem całej ludzkości (zasada 5). Duże znaczenie przywiązuje się do racjonalnej gospodarki:

- racjonalna gospodarka zasobami jest drogą do ulepszania środowiska (zasada 13),
- racjonalne planowanie stanowi narzędzie godzenia potrzeb rozwoju z potrzebami ochrony i ulepszania środowiska (zasada 14).

Deklaracja Sztokholmska określa znaczenie środowiska przez rozwój gospodarczy:

- ochronie przyrody przyznaje się odpowiednie znaczenie w planowaniu rozwoju gospodarczego (zasada 4),
- rozwój gospodarczy i społeczny jest warunkiem koniecznym dla zapewnienia środowiska sprzyjającego funkcjonowaniu człowieka oraz do stworzenia na ziemi warunków niezbędnych do poprawy jakości życia (zasada 8),
- przyspieszony rozwój (stymulowany przez transfer pomocy finansowej i technicznej) krajów rozwijających się ma niwelować niedostatki środowiska (zasada 9),
- stabilizacja cen i przychody (za towary i surowce) są warunkami gospodarowania środowiskiem (zasada 10),
- polityka środowiskowa powinna zwiększyć obecny (i przyszły) potencjał rozwoju krajów rozwijających się (zasada 11).

Zwrot *sustainable development* zostaje bezpośrednio zawarty w *Deklaracji z Rio*.¹¹ W Preambule podkreślona zostaje integralność światowego systemu środowiska i rozwoju. Problemy poruszane w Deklaracji dotyczą m.in.: prawa do środowiska i życia w harmonii (zasada 1), sprawiedliwości międzypokoleniowej (zasada 3), współpracy międzynarodowej (zasada 7,27), informacji o środowisku (zasada 10,18,19), zasobów (2,23). Poza tym harmonizacja rozwoju opierać się ma m.in. na następujących stwierdzeniach:

¹¹ Treść Deklaracji z Rio de Janeiro w: *Dokumenty Końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”*, Rio de Janeiro, 3 – 14 czerwca 1992 r., *Szczyt Ziemi*, Warszawa 1993, s. 13 i nast.; Także w: *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Polski do 2025 roku*.

- ochrona środowiska jest nierozłączną częścią rozwoju (zasada 4);
- likwidacja ubóstwa warunkiem rozwoju (zasada 5);
- konieczna jest pomoc krajom zagrożonym środowiskowo (zasada 6);
- dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju należy likwidować niezrównoważony system produkcji lub konsumpcji (zasada 8);
- koniecznym jest wprowadzanie standardów ekologicznych (zasada 11) i oceny oddziaływania na środowisko (zasada 17);
- istnieje istotna współzależność ochrony środowiska, pokoju i rozwoju.

W 2000 na 55 sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ przyjęto *Deklarację Milenijną NZ*.¹²
Główne obszary *Deklaracji* podjęte przez Narody Zjednoczone obejmują:

WARTOŚCI I ZAŁOŻENIA

- NZ i KNZ stanowią fundament *bardziej pokojowego, zamożnego i sprawiedliwego świata*; odpowiedzialność za równość i sprawiedliwość globalną; zaangażowanie w realizację celów i założeń KNZ; ochrona suwerenności i równości państw; zapewnienie by globalizacja dawała korzyści ludziom na całym świecie.
- Podkreślono następujące wartości:
 - wolność;
 - równość,
 - solidarność,
 - tolerancja,
 - poszanowanie środowiska naturalnego,
 - wspólna odpowiedzialność,

POKÓJ, BEZPIECZEŃSTWO I ROZBROJENIE

- Działania: przeciw konfliktom i wojnom, na rzecz respektowania prawa międzynarodowego, przeciwko międzynarodowemu terroryzmowi, na rzecz likwidacji globalnych problemów związanych z narkotykami, przeciw przestępczości

¹² Treść *Deklaracji Milenijnej NZ* w: http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja_milenijna.doc, 2008 – 04 – 24, p.m. 8.00.

międzynarodowej, negatywnym skutkiem sankcji gospodarczych dla niewinnych ludzi, na rzecz likwidacji broni masowego rażenia i nielegalnego handlu innym rodzajem broni.

ROZWÓJ GOSPODARCZO – SPOŁECZNY I ELIMINACJA UBÓSTWA

- Likwidacja ubóstwa. Optowanie *za otwartym, sprawiedliwym, unormowanym, przewidywalnym i wolnym od wszelkiej dyskryminacji wielostronnym systemem handlowo – finansowym*; zagwarantowanie pomocy finansowej krajom rozwijającym się w celu wspierania przez nie trwałego rozwoju; Wezwanie państw rozwiniętych do ułatwienia dostępu do swoich rynków dla krajów nisko rozwiniętych oraz udzielania pomocy krajom starającym się ograniczyć ubóstwo czy chcących dokonać racjonalizacji w wykorzystywaniu zasobów; podjęcie starań dla stworzenia kompleksowych rozwiązań w zakresie likwidacji zadłużenia krajów rozwijających się
- Szczegółowe wyzwania ONZ dotyczą (do roku 2015):
 - zmniejszenia o połowę liczbę ludzi o dochodzie nieprzekraczającym 1 dolara na dzień oraz zmniejszenie liczby ludzi cierpiących z głodu;
 - zwiększenie dostępu do wody pitnej;
 - zwiększenie dostępu do edukacji dla dzieci;
 - zmniejszenie o $\frac{3}{4}$ wskaźnika porodowej umieralności matek;
 - zmniejszenie o $\frac{2}{3}$ wskaźnika dzieci do pięciu lat;
 - powstrzymanie rozprzestrzeniania się HIV i AIDS.

OCHRONA WSPÓLNEGO ŚRODOWISKA NATURALNEGO

- Podkreślenie sprawiedliwości międzypokoleniowej.
- Podtrzymanie zasad i programu działania w zakresie zrównoważonego rozwoju przedstawionych na Konferencji w Rio de Janeiro.
- Powołanie się na nowe zasady etyki w dziedzinie ochrony i gospodarowania.
- Doprowadzenie do wdrożenia: *Konwencji o Różnorodności Biologicznej, Konwencji o Przeciwdziałaniu Pustynnieniu Gleby /.../*.
- Doprowadzenie do wejścia w życie Protokołu z Kioto.
- Przeciwdziałanie nieracjonalnemu wykorzystywaniu zasobów wodnych.

W listopadzie 2001 roku w Doha (Katar) odbyło się czwarte ministerialne spotkanie Międzynarodowej Organizacji Handlu. Spotkanie odbyło się po 2 miesiącach od wydarzeń 11 września w Nowym Jorku. Runda Doha napotkała na duży opór organizacji nierządowych (NGO), co wynikało z m.in. z ogólnego kierunku sprzeciwu wobec procesów globalizacji. Uczestnicy porozumieili się co do programu roboczego, który określono mianem Agendy Doha Zakres poruszanych kwestii obejmował¹³:

- podtrzymywanie i otwartego oraz niedyskryminacyjnego systemu handlu;
- działanie na rzecz ochrony środowiska i promowanie rozwoju zrównoważonego;
- utrzymywanie i rozwijanie wolnego handlu oraz ochrona środowisku nie powinny wzajemnie się wykluczać;
- założenie likwidacji subsydiów w sektorze rolnictwa (eksportowych i importowych);
- wprowadzenie mechanizmów rozwoju sektora rolniczego krajów najmniej rozwiniętych;
- kraje mało rozwinięte żądały realizacji ustaleń Rundy Urugwajskiej, co do pomocy technicznej i finansowej;
- kraje mało rozwinięte domagały się podtrzymania okresu zwolnienia ich z zakazu stosowania subsydiów przy eksporcie i imporcie;
- żądania likwidacji limitów (i innych ograniczeń) stosownych przez rozwinięte kraje w imporcie określonych towarów (np. tekstyliów);
- krytyka *Umowy Dotyczącej Handlowych Aspektów Praw do Własności Intelektualnej* (TRIPS).

W marcu 2002 roku odbyła się Międzynarodowa Konferencja Finansowania Rozwoju w Monterrey (Meksyk). Kraje członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych zebrały się by przedyskutować problem środków finansowych, które mogłyby wpływać na stan rozwoju gospodarki światowej. Skutkiem Konferencji było *Porozumienie z Monterrey*. Pomoc finansowa opierać się ma na :

¹³ *Doha WTO Ministerial 2001: Ministerial Declaration, 20 November 2001* (http://wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/midecl_e.htm#agriculture, 2008 – 04 – 24, p.m. 8.00); Zob. także w: http://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm.

- wprowadzeniu Oficjalnej Pomocy na rzecz Rozwoju (*Official Development Assistance*),
- wsparciu wielostronnych działań przez rozwój stosunków partnerskich, koordynację a także efektywne wykorzystanie zasobów.

Obszary zagadnień którymi przybyłe na Konferencję kraje miały się zająć to:

- *Mobilizacja zasobów produkcyjnych pomiędzy krajami*
- *Zwiększenie przepływu i zasięgu prywatnych inwestycji zagranicznych*
- *Równy dostęp do rynku międzynarodowego oraz zapewnienie sprawiedliwych i uczciwych reguł w handlu międzynarodowym*
- *Wzmocnienie instytucjonalnej pomocy wspierania rozwoju*
- *Zwrócenie uwagi na zadłużenie gospodarek krajów rozwijających*
- *Wzmocnienie struktury finansowej w skali globalnej i regionalnej i sprawiedliwy udział krajów się w międzynarodowym procesie podejmowania decyzji.*¹⁴

Porozumienie z Monterrey podkreśliło następujące problemy rozwoju globalnego¹⁵ :

- **PROBLEM FINANSOWANIA ROZWOJU**
 - eliminacja ubóstwa, wspieranie zrównoważonego rozwoju, tworzenie sprawiedliwego systemu gospodarczego,
 - uzgodnienie celów rozwoju z uwzględnieniem celów Deklaracji Milenijnej,
 - odpowiedzialność krajów za własny rozwój.
- **MOBILIZACJA KRAJOWYCH ZASOBÓW**
 - utrzymanie odpowiedniego poziomu inwestycji,
 - zwiększenie potencjału kapitału ludzkiego,
 - walka z korupcją,
 - rozwój i wzmocnienie systemu finansowego,

¹⁴ *Międzynarodowa Konferencja "Finansowania Rozwoju", Monterrey, Meksyk, 18 – 22 marca 2002 roku* (<http://www.unic.un.org.pl/icfd/konferencja.php>, 2008 – 04 – 24, p.m. 8.00.).

¹⁵ *Porozumienie z Monterrey* (<http://www.unic.un.org.pl/icfd/monterrey.php>, 2008 – 04 – 24, p.m. 8.00).

- sprawny system zarządzania zasobami publicznymi,
 - rozbudowa krajowej infrastruktury.
- **MOBILIZACJA MIĘDZYNARODOWYCH ZASOBÓW NA RZECZ ROZWOJU**
 - stabilizacja międzynarodowych rynków finansowych,
 - prowadzenie odpowiedniej polityki gospodarczej i legislacji,
 - tworzenie mechanizmów finansowych dla inwestycji, importu czy współpracy gospodarczej,
 - przekazywanie i rozpowszechnianie technologii.
- **MIĘDZYNARODOWA WYMIANA HANDLOWA**
 - otwarty, powszechny, równy, sprawiedliwy i umocowany prawnie system wymiany handlowej,
 - wzmocnienie instytucji w krajach rozwijających się i transformujących się,
 - przeciwdziałanie marginalizacji krajów nisko rozwiniętych,
 - realizacja brukselskiego Programu Działań na Rzecz Państw z Grupy LDC (zapewnienie bezcłowego i bezkontyngentowego dostępu rynku przez kraje rozwinięte dla LDC),
 - korzystanie przez kraje rozwijające się i transformujące z : Globalnego Funduszu Powierniczego Agendy Rozwoju Konferencji WTO w Doha, Międzynarodowego Centrum Handlu, Zintegrowanego Ramowego Programu Pomocy Technicznej w Sferze Wymiany Handlowej Prowadzonej przez Najslabiej Rozwinięte Państwa, Wspólnego Zintegrowanego Programu Pomocy Technicznej.
- **OFICJALNA POMOC NA RZECZ ROZWOJU (ODA)**
 - przyczynienie się do mobilizacji przez państwo zasobów finansowych w danym okresie czasu z równoczesnym zwiększeniu kapitału ludzkiego, eksportu i produktywności,
 - wspieranie edukacji, zdrowia, infrastruktury, obszarów wiejskich, rolnictwa czy bezpiecznej żywności.
- **ZWIĘKSZENIE SPOJNOŚCI I ZGODNOŚCI MIĘDZYNARODOWYCH SYSTEMÓW, MONETARNYCH, FINANSOWYCH I HADŁOWYCH W CELU WSPIERANIA ROZWOJU. MECHANIZMY ZMNIEJSZANIA ZADŁUŻENIA ZEWNĘTRZNEGO.**

W 2002 roku odbył się Światowy Szczyt ws. Zrównoważonego Rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jego rezultatem była *Deklaracja z Johannesburga* – w sprawie zrównoważonego rozwoju. Poruszane w Deklaracji problemy dotyczą m.in.: harmonizacji kapitałów, sprawiedliwości międzypokoleniowej, współdziałania na rzecz ochrony środowiska, zarządzania zasobami naturalnymi.¹⁶ Kraje uczestniczące w Szczycie podjęły zobowiązania w zakresie realizacji zrównoważonego rozwoju:

- Promowanie dialogu między narodami i cywilizacjami.
- Działanie na rzecz dostępu do podstawowych potrzeb:
 - czystej wody,
 - urządzeń sanitarnych,
 - schronienia,
 - energii,
 - ochrony zdrowia,
 - bezpiecznej żywności,
 - ochrony różnorodności biologicznej.
- Walka z zagrożeniami zrównoważonego rozwoju:
 - głód i niedożywienie,
 - okupacja, konflikty zbrojne,
 - narkotyki,
 - przestępczość zorganizowana, korupcja, przemyt osób, terroryzm, nielegalny handel bronią,
 - ksenofobia, nietolerancja, nienawiść (rasowa, etniczna i religijna),
 - choroby (w tym AIDS).

¹⁶ L. Hens, B. Nath, *The Johannesburg Conference, „Environment, Development and Sustainability”* 2003, nr 5, s. 7 – 39; J. Mizak (oprac.), *Informacja o rezultatach Światowego Szczytu ws. Zrównoważonego Rozwoju w Johannesburgu*, Departament Współpracy z Zagranicą – Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2002, s. 1 – 4; B. Nath, *Education for sustainable development the Johannesburg summit and beyond*, „*Environment, Development and Sustainability*” 2003, nr 5, s. 231–254.

2. Europejskie koncepcje zrównoważonego rozwoju

Europejskie koncepcje zrównoważonego rozwoju należy wiązać z przenoszeniem na grunt regionalny ustaleń konferencji międzynarodowych (np. *Deklaracji Sztokholmskiej*, *Deklaracji z Rio de Janeiro*, czy *Deklaracji z Johannesburga*). Istotne znaczenie ma również lokalna współpraca oraz rozwijająca się wewnętrzna polityka unijna. Przykładem współpracy między państwami może być obszar Morza Bałtyckiego. W 1990 roku w Ronneby (Szwecja) przyjęto *Deklarację Morza Bałtyckiego*, idee które tam ujęto zawarto dwa lata później w *Konwencji o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego* (1992)¹⁷, tzw. *Nowa Konwencja Helsińska*. W *Konwencji* zdefiniowano, takie pojęcia, jak – zanieczyszczenie, zanieczyszczenie ze źródeł lądowych, zatapianie, spalanie, substancja szkodliwa, substancja niebezpieczna. W art. 3 *Konwencji* państwa – strony przyjęły zasady i zobowiązania:

- podejmowanie środków zapobiegających i eliminujących zanieczyszczenia w celu popierania odnowy ekologicznej obszaru i zachowania jego równowagi ekologicznej,
- (zasada zapobiegania): podejmowanie środków zaradczych, gdy będą podstawy ku przypuszczeniu, że wprowadzone – bezpośrednio lub pośrednio – do środowiska morskiego substancje lub energia mogą zagrażać zdrowiu, szkodzić żywym zasobom i morskim ekosystemom, niszczyć jego walory, także przeszkadzać w dozwolonym wykorzystywaniu morza, nawet przy braku dowodu dla związku między wprowadzeniem a jego domniemanymi skutkami,
- stosowanie BAT i Najlepszej Praktyki Ekologicznej,
- stosowanie zasady zanieczyszczający płaci,
- przeprowadzanie w sposób właściwy pomiarów,
- podejmowane działania nie powinny prowadzić do transgranicznych zanieczyszczeń na tereny poza obszarem Morza Bałtyckiego.

Art. 7 *Konwencji* zawiera obowiązek konsultacji przy zanieczyszczeniu w ramach oceny oddziaływania na środowisko. W zakresie badań i eksploatacji państwo (art. 12 ust. 1): *podejmie wszelkie właściwe środki w celu zapobieżenia zanieczyszczeniu środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego będącemu rezultatem prowadzenia badań lub eksploatacji jej części dna morskiego i jego podłoża bądź jakiegokolwiek związanej z tym*

¹⁷ *Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego* – Helsinki 1992 (Dz.U.2000, nr 28, poz. 346).

działalności oraz zapewni odpowiedni stan gotowości do natychmiastowych akcji interwencyjnych w razie zaistniałych przypadków zanieczyszczeń spowodowanych takimi działaniami. W zakresie różnorodności biologicznej (art. 15): państwa podejmują wszelkie właściwe środki w odniesieniu do obszaru Morza Bałtyckiego i jego przybrzeżnych ekosystemów, na które wpływ wywiera Morze Bałtyckie, w celu zachowania środowisk przyrodniczych i różnorodności biologicznej oraz ochrony procesów ekologicznych. Środki takie zostaną również podjęte w celu zapewnienia zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych na obszarze Morza Bałtyckiego.

Koncepcje zrównoważonego rozwoju na obszarze Unii Europejskiej wynikają z polityki prowadzonej w zakresie ochrony środowiska - I Programu Działania w zakresie ochrony środowiska (1973 – 1976), II Program (1977 – 81), III Program (1982 – 1986), IV Program (1987 – 1992), V Program (1992 – 2000), VI Program (2001 – 2010). Także z przyjętych strategii – *Lizbońska* i *Goeteborska*.

Strategię Lizbońską uchwalono w marcu 2000 roku. Jest ona zasadniczym programem gospodarczym na obszarze Unii Europejskiej. Celem Strategii było stworzenie do roku 2010 najbardziej rozwiniętej gospodarki. Wskazuje się na cztery jej główne nurty: innowacyjność, liberalizację, przedsiębiorczość i spójność społeczną. Innowacyjność opierać się ma na wspieraniu wiedzy i nauki w gospodarce, liberalizacja dotyczy rynków energii finansów, telekomunikacji i transportu, wspieranie przedsiębiorczości opierać się ma na ułatwieniach w jej prowadzeniu, a spójność społeczna polega na budowie nowego socjalnego państwa.¹⁸ Wydaj się, że tak optymistyczne założenia są mało realne, tym bardziej, że na przełomie 2008/2009 roku dał się we znaki kryzys finansowy związany z zawirowaniem na rynku pożyczek hipotecznych w USA.¹⁹

Uzupełnieniem *Strategii Lizbońskiej* była *Strategia Goeteborska*. O ile pierwsza skupiała się głównie na mechanizmach finansowych, tyle ustalenia goeteborskie dotyczyły kapitału środowiskowego i zrównoważonego rozwoju. Rozwój zrównoważony ma zapewnić Unii pozytywną długoterminową wizję społeczeństwa – zamożniejszego, sprawiedliwego, z

¹⁸ *Strategia Lizbońska. Droga do sukcesu zjednoczonej Europy*, Departament Analiz Ekonomicznych i Społecznych Komitetu Integracji Europejskiej, Gdańsk 2000, s. 7 i nast.

¹⁹ C. M. Reinhart, K. S. Rogoff, *Is the 2007 U.S. Sub-Prime Financial Crisis So Different? An International Historical Comparison*, 2008 (http://www.economics.harvard.edu/faculty/rogoff/files/Is_The_US_Subprime_Crisis_So_Different.pdf, 12 – 02 – 2009, p.m. 8.00).

czystym i bezpieczniejszym oraz zdrowszym środowiskiem. Strategia wymienia główne zagrożenia dla zrównoważonego rozwoju²⁰:

- *Emisje gazów cieplarnianych z działalności człowieka powodują **globalne ocieplenie**. Zmiana klimatu spowoduje prawdopodobnie więcej ekstremalnych zjawisk meteorologicznych (huragany, powodzie) o poważnych skutkach dla infrastruktury, własności, zdrowia i przyrody.*
- *Poważne zagrożenie dla zdrowia publicznego stwarzają nowe, **odporne na antybiotyki odmiany niektórych chorób** oraz, potencjalnie, **długo-okresowe skutki wielu niebezpiecznych chemikaliów** obecnie codziennie stosowanych; zwiększa się znaczenie zagrożeń dotyczących bezpiecznej żywności.*
- *Co szósty Europejczyk żyje w **biedzie**. Bieda i zepchnięcie na margines społeczeństwa mają ogromny bezpośredni wpływ na jednostki taki jak podupadanie na zdrowiu, samobójstwa, trwale bezrobocie. Ciężarem ubóstwa obarczone są nieproporcjonalnie samotne matki i żyjące samotnie starsze kobiety. Bieda towarzyszy często rodzinom przez pokolenia.*
- *Podczas gdy wydłużenie oczekiwanej długości życia jest oczywiście pozytywnym zjawiskiem, w połączeniu z obniżonym wskaźnikiem urodzin prowadzi do **starzenia się populacji** zagrażając spowolnieniem stopy wzrostu gospodarczego a także wpływając negatywnie na jakość i trwałość finansową systemów emerytalnych i publicznej opieki zdrowotnej. Wydatki mogą wzrosnąć nawet o 8% PKB w wielu Państwach Członkowskich pomiędzy 2000 i 2040 rokiem.*
- ***Utrata bioróżnorodności** w Europie uległa w ostatnich dziesięcioleciach **dramatycznemu przyspieszeniu**. Zasoby ryb w wodach europejskich są bliskie załamaniu. **Ilość odpadów** nieustannie wzrasta w tempie szybszym od PKB.*

²⁰ Strategia Goeteborska (Komunikat Komisji Zrównoważona Europa dla Lepszego Świata: Strategia Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej – Propozycja Komisji dla Rady Europejskiej w Gotenburgu), Bruksela 2001, s. 3 – 4 [Cytowana treść Deklaracji w niniejszym artykule pochodzi z tego źródła].

Niszczenie gleb i spadek żyzności wpływają na efektywność użytkowania gruntów rolnych.

- *Zagęszczenie transportu gwałtownie wzrasta i zbliża się do punktu krytycznego (gridlock). Wpływa to głównie na tereny zurbanizowane, które zmagają się również z takimi problemami jak niszczenie śródmieść, rozwój przedmieść, koncentracja dotkliwej biedy i osób znajdujących się na marginesie społeczeństwa. Nierównowaga regionalna w UE pozostaje poważnym problemem.*

Komisja Europejska optuje za podjęciem pilnych działań, w których ważną rolę odgrywać ma przywództwo polityczne (zdolność do podejmowania trudnych decyzji), nowe podejście do polityk sektorowych czy działania na różnych szczeblach (UE, państwa, regiony, struktury lokalne). Unijna strategia oparta jest na trzech elementach (narzędziach):

1. Wzajemne wzmacnianie polityk sektorowych (*cross – cutting*).
2. Wiodące cele i konkretne instrumenty potrzebne do realizacji zrównoważonego rozwoju (na poziomie UE).
3. Wprowadzanie kolejnych etapów strategii i ocena rezultatów.

Spójność polityki w zakresie rozwoju polegać ma m.in. na ocenie wszystkich polityk sektorowych ze względu na wkład w rozwój zrównoważony, także na potrzebie precyzyjnych informacji, które mogą być skutkiem prowadzenia badań naukowych, rozwoju technologicznego (szerzej mogą wynikać z szerszego wsparcia nauki). Głównym celem polityk sektorowych powinien być rozwój zrównoważony. Działania w tym zakresie dotyczą:

- **[polityka rolna]** : Istotna jest nie sama ilość produktów, a ich jakość. Wprowadzanie bardziej przyjaznych form rolnictwa,
- **[polityka rybołówstwa]** : Baczenie na racjonalną – zrównoważoną gospodarkę zasobami. Ochrona ekosystemu morskiego,
- **[polityka transportowa]** : Rozwiązanie problemu zwiększonego ruchu i zanieczyszczeń z tym związanych. Promocja przyjaznych środków transportu,
- **[polityka regionalna]** : Wyznaczenie celów w regionach najmniej rozwiniętych. Rozwiązanie problemów strukturalnych,

- **[legislacja]** : Komisja Europejska ma przedstawić propozycje prawne w zakresie oceny potencjalnych korzyści i kosztów ekonomicznych, środowiskowych i społecznych wynikających z działań lub braku działań, zarówno wewnątrz, jak i poza UE.

Znaczącą rolę odgrywać mają inwestycje w naukę i technologię. Przewidziane działania obejmują: wspólne badania, wykorzystywanie zamówień publicznych do wspierania produktów i usług przyjaznych środowiskowo, wprowadzenie GMES (Globalny Monitoring Środowiska i Bezpieczeństwa), rozpowszechnianie nowych technologii.

Strategia zajmuje się problemami globalnymi w następujących płaszczyznach: zmiany klimatyczne (m. in. realizacja postanowień z Kioto, redukcja emisji GHG, promocja odnawialnej energii, wspieranie nowszych energetycznych technologii jądrowych), ochrona zdrowia (jakość i bezpieczeństwo żywności, dostępność informacji dla konsumenta, monitoring i kontrola niektórych substancji, ograniczenie wpływu środków chemicznych, działania skierowane przeciw chorobom zakaźnym, odstąpienie od subsydiów w przemyśle tytoniowym w ramach UE), zasoby naturalne (zmiana zależności: wzrost gospodarczy – zużycie zasobów – odpady, ochrona ekosystemów, zatrzymanie degradacji bioróżnorodności, efektywne zarządzanie rybołówstwem), transport (zerwanie powiązania: wzrost transportu – wzrost PKB w celu zmniejszenia zanieczyszczeń, wspieranie transportu kolejowego, spójny system opłat drogowych, wspieranie infrastruktury transportu – wodnego, morskiego, kolejowego, liberalizacja w systemie kolejowym i kontroli powietrznej), grunty (odpowiedni rozwój obszarów wiejskich i miejskich, wdrożenie ESPON – Europejskiej Sieci Obserwatorów ds. Planowania Przestrzennego, zróżnicowanie dochodów na obszarach rolniczych).

Zakończenie

Artykuł stanowi syntetyczne ujęcie rozwoju koncepcji zrównoważonego rozwoju – zarówno na gruncie całej społeczności międzynarodowej, jak i Europy. Można powiedzieć, że zrównoważony rozwój stał się wyznacznikiem dla prowadzenia działań w zakresie ochrony środowiska. Koncepcje te wpłynęły na kompleksowe postrzeganie problematyki środowiskowej, tzn. że środowisko traktowane jest w szerszym ujęciu, jak i nie jest rozpatrywane jako samoistny segment. Wyznacznikiem racjonalnej działalności człowieka staje się harmonizacja różnych płaszczyzn życia człowieka. Działania człowieka w dziedzinie zarządzania społeczeństwem wynikają z wiary w racjonalność i kierunkowość zmian jakie

można wprowadzać. Motywem tych działań jest również odniesienie do czegoś no nazwać można *dobrem wspólnym* a przyjmować może różne nazwy np. *dóbr globalnych*. Do tych dóbr należy zaliczyć m.in. bezpieczeństwo ekologiczne czy środowiskowe. Społeczeństwo osiągnęło znaczny poziom rozwoju, jednakże rozwój ten osiągnano i osiąga się dalej kosztem natury i warunków środowiskowych życia człowieka. Jedno jest pewne eksternalizacja kosztów rozwoju w takiej postaci, jak to miało miejsce w poprzednich wiekach jest nie możliwa. Do tego dochodzi odpowiedzialność za warunki życia kolejnych pokoleń.

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie pryncypiów społeczności międzynarodowej w zakresie kształtowania środowiska i regulacji w dziedzinie ochrony środowiska. W ogólnym zarysie przedstawiono zasady zrównoważonego rozwoju, które stały się podstawą dla działań zmierzających do całościowego rozwiązywania problemów ochrony środowiska. W koncepcjach tych widoczny jest kierunek zmierzający do rozszerzenia znaczenia pojęcia samego środowiska, jaki ujmowanie go w szerszym kontekście działań. Stąd główną ideą zrównoważonego rozwoju jest harmonizacja, takich elementów, jak – środowisko, gospodarka i społeczeństwo. Harmonizacja dotyczy zasobów, jakie związane są z tymi elementami. Wyzwaniem dla społeczności międzynarodowej stała się konieczność zabezpieczenia środowiska zarówno dla obecnych pokoleń, jak i dla przyszłych (realizacja zasady sprawiedliwości międzypokoleniowej).

Wraz z rozwojem koncepcji zrównoważonego rozwoju – a tym samym i świadomości w zakresie zagrożeń dla środowiska – problematykę tą wprowadzano do kolejnych sfer życia społecznego. Obecne trendy w tym zakresie zmierzają do tworzenia kompleksowych rozwiązań na szczeblach: lokalnym, krajowym, regionalnym i globalnym. Działania w zakresie regulacji prawnych w dziedzinie prawa ochrony środowiska na różnych płaszczyznach wynikają z przyjętej koncepcji niepodzielności środowiska. Duże znaczenie ma tutaj, także świadomość występowania transgranicznych szkód i chęć budowania innych wymiarów bezpieczeństwa międzynarodowego. Głównym zagadnieniem staje się zabezpieczenie dóbr naturalnych w międzynarodowym systemie dóbr publicznych. Dobra naturalne stają się eksponowanym elementem segmentu środowiskowego w ramach zrównoważonego rozwoju, przy współistnieniu i wzajemnym oddziaływaniu innych kapitałów – gospodarczego, społecznego, czy ludzkiego. Problematykę tą podejmują, takie dokumenty, jak raporty Klubu Rzymskiego (Raporty m.in.: *Granice Wzrostu* – 1972, *Ludzkość w punkcie zwrotnym* – 1974, *Szlaki do przyszłości* – 1980), *Deklaracja zasad prawa międzynarodowego* (1970), *Deklaracja Sztokholmska* (1972), *Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie* (1975), *Deklaracja z Rio de Janeiro* (1992), *Deklaracja Milenijną* (2000), *Deklaracja z Johannesburga* (2002) . W przypadku Unii Europejskiej należy wspomnieć o Strategii Lizbońskiej i Goeteborskiej, jak i programach odnoszących się do poszczególnych sfer życia człowieka (gospodarka, środowisko, energetyka, zdrowie, itd.).

Summary

The aim of the article is to present the principles of international society in the field of shaping the environment and regulations in the area of environmental protection. The article describes in outline the principles of a well-balanced development which has become the fundamentals of the actions aimed at complex solution to the problems of environmental protection. In these conceptions broadening the meaning of the environment and putting it in a wider context of actions can be observed. Therefore, the main idea of a well-balanced development is harmonizing such elements as the environment, the economy and society. The process of harmonizing involves the resources connected with those elements. The necessity to protect the environment for present and future generations has become a challenge.

Along with the progress of a well-balanced development concept and at the same time the awareness of the threats to the environment ,the subject matter was introduced to next spheres of life. Present trends in this field are heading for creating complex solutions on local, national, regional

and global level. Any changes in legal regulations concerning environmental protection law on various levels result from an accepted conception of indivisible environment. A vital role plays here also the awareness of occurring transgenic damages and the desire to create different dimensions in national security. The main aim is to protect natural resources in international system of public goods. Natural resources are becoming an important element of an environmental sector within the framework of a well-balanced development, with coexistence and interplay of different capitals – economic, social or human.